

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет інформаційних технологій, обліку та фінансів
Кафедра фінансів і кредиту

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

Підгурська Віта Петрівна

УДК 336.774

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ БІЗНЕСУ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ**

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Віта ПІДГУРСЬКА

Керівник роботи
Сус Леся Валеріївна
к. е. н.

Житомир – 2021

Висновок кафедри фінансів і кредиту за результатами попереднього захисту: Підгурської Віти Петрівни

Протокол засідання кафедри фінансів і кредиту №___від «___» грудня 2021 р.

Завідувач кафедри

к.е.н., професор
«___» грудня 2021 р.

_____ Дмитро ДЕМА

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **ПІДГУРСЬКА Віта Петрівна**___захистив (ла) кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____
за шкалою ECTS _____
за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ Тетяна ТОВСТУХА _____

«___» грудня 2021 р.

АНОТАЦІЯ

Підгурська В.П. Банківське кредитування бізнесу: сучасний стан та проблеми сьогодення. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Поліський національний університет, Житомир, 2021.

У кваліфікаційній роботі викладені теоретичні, методичні та практичні аспекти банківського кредитування юридичних осіб. Теоретично обґрунтовано сутність банківського кредитування та його принципи, запропоновано шляхи активізації та стимулювання розвитку кредитування бізнесу. Проаналізовано стан процентних ставок на ринку банківських послуг, обсяг кредитного портфеля банків України та вплив непрацюючих кредитів на прибутковість банків. Спрогнозовано на середньострокову перспективу обсяги банківського кредитування бізнесу в Україні.

Ключові слова: кредит, процентна ставка, кредитний портфель, механізм кредитування.

SUMMARY

Pidhurska V. Bank lending to business: the current state and problems of today. - Qualification work on the rights of the manuscript.

Qualification work for a master's degree in specialty 072 "Finance, Banking and Insurance". - Polissya National University, Zhytomyr, 2021.

The qualification work outlines the theoretical, methodological and practical aspects of bank lending to legal entities. The essence of bank lending and its principles are theoretically substantiated, suggested ways to intensify and stimulate the development of business lending. The state of interest rates on the banking services market, the volume of the loan portfolio of Ukrainian banks and the impact of non-performing loans on bank profitability are analyzed. The volume of bank lending to businesses in Ukraine is projected for the medium term.

Key words: credit, interest rate, loan portfolio, lending mechanism.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ БІЗНЕСУ.....	8
1.1. Сутність банківського кредитування бізнесу, принципи та види	8
1.2. Зарубіжний досвід кредитування бізнесу та напрями його адаптації до вітчизняних реалій	11
Висновки до розділу 1.....	14
Розділ 2. СУЧАСНИЙ СТАН БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ БІЗНЕСУ	16
2.1. Аналіз процентних ставок на ринку банківського кредитування бізнесу.....	16
2.2. Аналіз кредитного портфеля банків України	18
Висновки до розділу 2.....	22
Розділ 3. НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ БАНКІВ ІЗ СУБ'ЕКТАМИ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ	23
3.1. Непрацюючі кредити та шляхи їх повернення	23
3.2. Прогнозні вектори розвитку кредитування суб'єктів господарювання в Україні	25
Висновки до розділу 3.....	28
ВИСНОВКИ.....	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	32

ВСТУП

Банківське кредитування відіграє важливу роль у процесах економіки держави. Йому відводиться роль головного джерела забезпечення фінансами господарської діяльності підприємств. Головним провідником кредитних відносин є банківська система, тобто сукупність банківських установ країни. Сьогодні ми бачимо, що кредит пронизує все суспільство. Позичковими коштами користуються і юридичні, і фізичні особи.

Використання банківського кредиту є необхідністю функціонування ринкової економіки, джерелом забезпечення стабільної роботи різних галузей економіки. Потреба у розширенні виробництва в умовах, коли немає накопичених для цього власних коштів, свідчить про те, що кредит необхідний уже діючому підприємству. Ще більш він потрібний тим, хто планує розпочати власний бізнес, але ще не має для цього власного капіталу. Отже, кредит стає обов'язковим атрибутом господарювання. Як свідчить практика, виробництво товарів та їх обіг пронизаний кредитними відносинами.

Проблемами теорії та практики банківського кредитування займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені-економісти: І. Бенжаїр [2], В. Большунов [3], Т. Бондарчук [4], О. Васюренко [5], Н. Волкова [6], А. Демківський [10], О. Донець [11], Б. Івасів [13], В. Майборода [16], Л. Момот [18], М. Савлук [36], Є. Труш [44] та інші.

Мета та завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є теоретичне обґрунтування та надання рекомендацій щодо удосконалення банківського кредитування бізнесу.

Задля реалізації мети передбачено вирішення таких завдань: визначити сутність та особливості банківського кредиту; здійснити ретроспективну оцінку процентних ставок банківської системи України; вивчити зарубіжний досвід кредитування бізнесу; проаналізувати тенденції формування кредитного портфеля нефінансових корпорацій; спрогнозувати обсяги кредитування бізнесу.

Об'єктом дослідження є процес банківського кредитування бізнесу в сучасних умовах.

Предметом дослідження є теоретичні засади та методичні підходи до кредитування підприємницької діяльності.

Під час написання даної роботи були використані наступні загальнонаукові та специфічні **методи дослідження**: аналізу і синтезу (при уточненні сутності понять банківського кредитування бізнесу), абстрактно-логічний, систематизації, узагальнення (при формуванні шляхів активізації та стимулювання розвитку кредитування бізнесу), графічний, табличний, метод індукції (для аналізу статистичних даних процентних ставок на банківському ринку), економіко-математичного моделювання (при прогнозуванні обсягів кредитування бізнесу); метод прогнозування (при дослідженні тенденцій обсягів кредитування на перспективу).

Елементи наукової новизни одержаних результатів. В процесі дослідження запропоновано шляхи активізації та стимулювання розвитку кредитування бізнесу, спрямованого на економічне зростання країни.

Практичне значення одержаних результатів. Пропозиції за результатами дослідження можуть бути використані в практиці комерційного банку для покращення кредитування бізнесу.

Перелік публікацій автора за темою дослідження. Основні положення кваліфікаційної роботи опубліковано автором у збірниках науково-практичних конференцій:

Підгурська В. Мельничук В. Діагностика ринку банківського кредитування бізнесу. Студентські наукові читання: 2020. Матеріали конференції першого туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт Поліського національного університету, 30 листопада 2020 р. Житомир: Поліський національний університет. 2020. С. 59-61.

Підгурська В., Мельничук В. Сучасний стан банківського кредитування бізнесу. Фінансове забезпечення економіки : матеріали науково-практичної

студентської інтернет конференції Поліського національного університету 01 червня 2021 р. Житомир : Поліський національний університет, 2021. С. 47-48.

Підгурська В., Сус Л.В. Аналіз кредитного портфеля банків України.

Матеріали X міжнародної науково-практичної конференції «Results of modern scientific research and developmen», 12-14 грудня 2021. Мадрид, Іспанія. С. 726-730.

Підгурська В. Зарубіжний досвід кредитування бізнесу та напрями його адаптації до вітчизняних реалій. Студентські наукові читання: 2021. Матеріали конференції першого туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт Поліського національного університету, 23 листопада 2021 р. Житомир : Поліський національний університет. 2021. С.80-83.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, списку використаних джерел (47 найменувань). Основний текст випускної роботи викладено на 32 сторінках комп'ютерного тексту, який включає 5 таблиць, 6 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ БІЗНЕСУ

1.1 Сутність банківського кредитування бізнесу, принципи та види

Банківське кредитування є важливим фінансовим інструментом, який впливає на економічний розвиток підприємства, і розвиток економіки держави в цілому. У сучасній науці приділяється досить уваги визначенню сутності кредиту. Такі автори, як М. Савлук, вважають, що «кредит – це економічні відносини між юридичними, фізичними особами і державою з приводу перерозподілу вартості на засадах повернення і, як правило, з виплатою відсотків» [36]. Л. Момот подає таке визначення кредиту: «економічні відносини, що виникають між кредитором і позичальником з приводу одержання останнім позички в грошовій або товарній формі на умовах повернення в певний строк і, звичайно, із сплатою відсотка» [18]. В. Васюренко вважає, що «кредит – це сукупність відповідних економічних відносин між кредитором та позичальником з приводу зворотного руху вартості» [5]. Б. Івасів під кредитом розуміє «...економічні відносини між суб'єктами ринку з приводу перерозподілу вартості на засадах поверненості, строковості і платності» [4]. Кредит, як позичкова сума грошей, передається на визначений термін користування за умови повернення, строковості й цільового характеру використання.

Відповідно до цього розрізняють:

- кредитування, як різновид розрахунків, тобто розрахунків з відстрочкою платежів за поставлені товари - комерційний кредит;
- кредитування діяльності суб'єктів господарювання у формі прямої видачі грошових позичок – фінансовий кредит.

Сторони кредитних відносин називають кредитором та позичальником. Метою кредитора є одержання прибутку у вигляді відсотків від позиченої суми грошей за фіксований відрізок часу (чим більший строк, тим вищою є процентна ставка); метою позичальника – отримання додаткових грошей на вкладення у свій

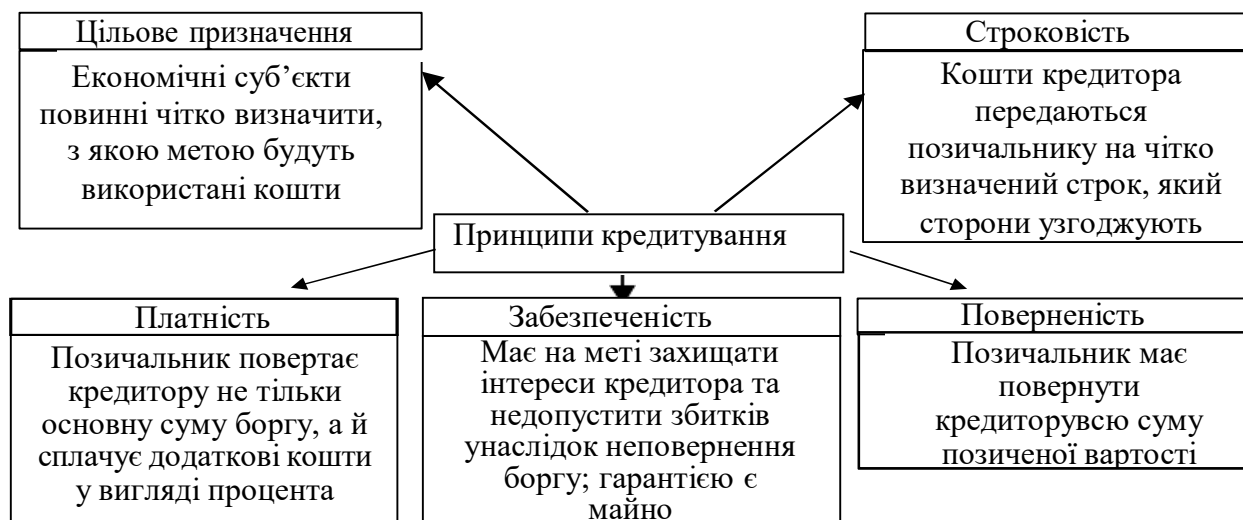

бізнес. Між сторонами укладається договір про умови позичання грошей, що є об'єктом кредиту. Регулятором механізму здійснення банківського кредитування є Національний банк України – центральний банк України, особливий центральний орган державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України [14], Законом України «Про Національний банк України», Законом України «Про банки та банківську діяльність» [28] та іншими законами України.

Ознаками банківського кредиту є:

- грошова форма кредиту: позичальнику видаються гроші;
- тимчасовість: кошти, які надає банк, потрібно повернути у визначений термін із нарахованими відсотками;
- акумуляція тимчасово вільних коштів: розміщення банком тимчасово вільних коштів з метою отримання прибутку;
- довіра: наявність правдивої інформації між банком і позичальником.

Механізм здійснення банківського кредитування діє за принципами, а саме: забезпеченості, терміновості, платності, цільового спрямування, повернення та кредитоспроможності позичальника. Дані принципи представлені на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Основні принципи кредитування

Джерело: побудовано на основі джерела [11]

Таким чином, банківський кредит – це кредитні відносини, за яких однією із сторін є кредитна установа – банк, іншою – позичальник; кредит надається у

грошовій формі на певний строк, з умовою сплати відсотку, прописаного у договорі, забезпеченості та цільового використання.

За терміном використання розрізняють короткострокові, середньострокові та довгострокові банківські кредити.

В економічній літературі вважається, що банківський кредит визначає відповідні відносини з питання позики грошей, їх вкладення позичальником у певну діяльність та повернення з прописаною в договорі винагородою (відсотками). Кредитний договір – це документ, що укладається між банком і позичальником про взаємні зобов'язання щодо видачі, використання і погашення позик [7].

Банківське кредитування – це самостійна ліцензована підприємницька діяльність кредитних установ, яка здійснюється за рахунок залучених і власних коштів на свій ризик, що виражається в їх розміщенні на умовах оплатності, строковості і повернення, з дотриманням резервних й інших обов'язкових вимог, які забезпечують права учасників кредитування [17].

Для того, щоб процес банківського кредитування був ефективним, необхідна наявність розвиненої інфраструктури та ефективного державного регулювання, зокрема захисту прав кредиторів та позичальників. Розвинений ринок банківського кредитування, який ефективно управляється з боку держави, забезпечує оптимальний розподіл обмежених фінансових ресурсів серед суб'єктів підприємництва та сприяє економічному зростанню країни. Адже функціями даного ринку є об'єднання грошових заощаджень різних суб'єктів підприємництва і утворення з них великих грошових фондів; трансформація коштів у позичковий капітал та надання позик даним суб'єктам підприємницької діяльності [7].

Отже, банківське кредитування – це потужне джерело фінансування підприємництва, яке забезпечує розвиток суспільства, вносить свій вклад у розвиток економіки держави. Тому завданням економічної політики має стати активізація банківського кредитування як важеля соціально-економічного розвитку України.

1.2. Зарубіжний досвід кредитування бізнесу та напрями його адаптації до вітчизняних реалій

Світовий досвід свідчить, що запорукою успішного розвитку бізнесу є наявність дієвої системи кредитування. Так як банківське кредитування впливає на розвиток економіки в цілому, для нашої держави важливим у цьому є вивчення досвіду зарубіжних країн. Є. Труш стверджує, що вивчення зарубіжного досвіду необхідне не для копіювання й механічного перенесення його в наші умови, а з метою імплементації найкращих елементів і недопущення помилок, здійснених іншими державами [44, с. 104].

Р. Умеров стверджує, що адаптування світової практики розвитку підприємництва до сучасних умов українського ринку є провідним завданням, оскільки від всебічної підтримки бізнесу залежить ринкова трансформація економіки України [45, с. 105].

Сучасний стан економіки багатьох країн залежить від ситуації, яка склалася під час пандемії коронавірусу. Для підтримки середнього бізнесу в Германії створена програма швидкого кредитування, яка доповнює прийняту раніше кредитну програму банку розвитку KfW (відповідно до якої державні гарантії по займу становлять для малих і середніх підприємств 90 %, а для великих компаній 80 %) і надає банкам стовідсоткову гарантію по кредитах. Підприємства можуть отримати по новій програмі кредит на 10 років під 3 % річних. Створена ця програма для того, щоб не дозволити збанкрутувати підприємствам до того часу, коли почнеться поживлення економіки. Таким чином, скорочується термін видачі кредитів, так як банки можуть видавати позики без перевірки перспективного розвитку підприємства. Щодо фінансової підтримки бізнесу на початковій стадії, то кредити надаються на 10 років, процентна ставка є фіксованою на весь термін займу, у перші два роки позичальник звільняється від погашення кредиту [16, с. 54].

Основним джерелом робочих місць у сучасній Чехії є малий і середній бізнес

– близько 60% загальної трудової зайнятості. Цей сектор забезпечує більше 50 % приросту економіки. Важливою умовою для розширення і розвитку цього бізнесу є фінансування, яке у більшості випадків здійснюється за рахунок кредитування, найактивнішу участь у якому беруть такі банки, як Ceska sporitelna, Komerčni banka, CSOB і чеський філіал Citibank [15].

Для того, щоб отримати стартовий капітал підприємець повинен надати бізнес-план, який дозволяє кредитору ознайомитися зі стратегією розвитку бізнесу, для якого потрібне фінансування. Має бути чітко прописано перелік послуг або асортимент товарів, шляхи розвитку компанії, аналіз ринку збуту, індекси витрат і доходів, можливість непередбачуваних витрат. Ще однією умовою для кредитування є застава (земельні ділянки, нерухомість, розпорядження проектом).

Наприклад, Citibank за спеціальною системою оцінки бізнесу позичальника прораховує ризики і дає згоду чи відмову у наданні кредиту протягом доби. Komerčni banka надає кредити в розмірі до 3 млн чеських крон при умові застави, якщо до 2 млн, то без застави. В Чехії є негласні вимоги. Наприклад, має значення кількість партнерів у бізнесі: чим більше людей, тим більше думок; хто є директором (пріоритет надається керівникам чеської національності); рід діяльності (перевіряється стабільність бізнесу).

У Великобританії великі банки займають 90 % ринку кредитування МСБ. Вони постійно знаходяться під шквалом критики за недостатнє кредитування, а також за те, що вони зупиняють свою роботу, коли економіка падає, саме тоді, коли бізнес потребує їхньої підтримки. Британські банки погоджують лише 8 % кредитних заявок МСБ. У травні 2021 року стартувала нова програма кредитування «Капітал для продавців бізнесу eba» (SEBS), пов'язана з проблемою недостатності коштів під час пандемії. SEBS направлена на підтримку підприємств, які продають через британську платформу. Близько 90 % компаній, які подадуть заявку, зможуть отримати гроші в той самий день. Погашення кредиту передбачається у вигляді виплат з фіксованим процентом від 5 % до 20 % від щоденних продажів. Плата за користування кредитом складе від 3 %.

В Італії надають пільгові довгострокові позики під 3-5 % річних з процентною ставкою близько 15 %. Підприємства можуть отримати додаткову пільгу в 20-30 % компенсації вартості позики при довгостроковому поверненні кредиту [45].

Комерційні банки в Польщі кредитують бізнес компанії чи підприємства після одного року їх роботи на польському ринку. Кредит на розвиток бізнесу в розмірі 400 000 PLN (100 000 EUR) може бути отриманий на термін 5 років з відсотковою ставкою від 3,5 % до 6,5%. У цій країні використовують спеціальні методи забезпечення погашення кредитів – негативні санкції (групове поручительство і натиск із боку соціальних груп). Досвід цієї країни показує, що це краще працює, ніж застави. Якщо хтось не повертає кредит, інші змушені будуть зробити це замість нього.

Україна теж намагається допомогти і сприяти розвитку економіки. Для цього були розроблені НБУ і урядом спеціальні програми: довгострокові кредити рефінансування до п'яти років під плаваючу облікову ставку НБУ; програми підтримки малого бізнесу «Доступні кредити 5-7-9 %», портфельних гарантій для малого та середнього бізнесу [31]. Важливою подією для банків у 2020 році, що позитивно вплинуло на ринок, стала найменша за історію банківської системи облікова ставка 6 %.

Державна програма «Доступні кредити 5-7-9%» була започаткована для тих, хто хоче почати або розширити свій бізнес. Програма пільгового кредитування почала компенсувати частину ринкової банківської ставки так, щоб позичальник платив лише 5,7 % або 9 % річних, а не 15 і більше. Прогнозувалося, що пільгові кредити створять за рік 90 тис. робочих місць. Але через пандемію і карантин цього не сталося. Тому програму переорієнтували і почали використовувати, як державну підтримку на рефінансування кредитів постраждалому під час кризи бізнесу та надавати позики під 0%.

У Міністерстві фінансів зазначають, що "наразі програма направлена на відновлення ринку, а після скасування карантину програма буде переорієнтована

на розвиток, тобто пріоритетним стане інвестиційний компонент" [32]. У 2022 р. уряд планує переглянути програму «Доступні кредити 5-7-9 %» з питання відмови кредитування підприємств, які використовують позичкові гроші на поточну діяльність.

Разом з тим приватні банки з іноземним капіталом просять уряд й НБУ припинення антикризових програм до кінця 2021 року, так як вони завдають шкоди економіці в цілому. У свою чергу позичальники, які беруть антикризові кредити під 0%, непокояться, що в якийсь момент у державі не буде грошей для виплати компенсацій.

Досить доречною є пропозиція С. Панцир, А. Когут щодо необхідності передбачити у законодавстві зобов'язання органів місцевого самоврядування опубліковувати на своїх Веб-сайтах та на спеціалізованому порталі дані про об'єкти та ресурси СМП, які можуть бути надані для посилення кредитоспроможності [21].

Висновки до розділу 1

У цьому розділі досліджено теоретичні основи кредитування, його принципи та зарубіжний досвід.

Встановлено, що банківський кредит визначає цільове використання позичкових коштів з подальшим їх поверненням із нарахованими відсотками, передбаченими укладеним договором.

З'ясовано, що кредитам притаманні високий ступінь ризику та мала дохідність у процесі обігу. Банківське кредитування – це потужне джерело фінансування підприємництва, яке забезпечує розвиток суспільства, вносить свій вклад у розвиток економіки держави. Тому завданням економічної політики має стати активізація банківського кредитування як важеля соціально-економічного розвитку України.

З'ясовано, що світові тенденції кредитування характеризуються значною підтримкою з боку держави. Уряди зарубіжних країн використовують такі

інструменти державної підтримки: юридичні та консультаційні послуги, податкові пільги, пільгові кредити, кредитні гарантії. Ставки кредитних ресурсів для вітчизняного малого бізнесу є значно вищими, ніж у економічно розвинених країнах. Міжнародний досвід показує, що гарантійні фонди існують за участі держави, місцевих органів влади, банків. Також застосовується мікрострахування для захисту підприємців від ризиків неплатоспроможності.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ БІЗНЕСУ

2.1. Аналіз процентних ставок на ринку банківського кредитування бізнесу

Кредитування відіграє важливу роль у розвитку економіки, задовольняючи потребу в коштах за рахунок банківських позик. Частка кредитів у капіталі МСБ складає 20%, тоді як у розвинених країнах 60%. З урахуванням потреби всіх користувачів в отриманні якіснішої інформації і для глибшого розуміння ринку МСП з початку 2019 року Національний банк збирав та проводив тестування відповідних даних статистичної звітності банків для забезпечення необхідної якості інформації. Якісна статистика є основою для побудови ефективної політики зі стимулювання розвитку кредитування.

Створення сприятливого середовища для роботи та розвитку суб'єктів малого та середнього бізнесу є одним із дієвих засобів розв'язання першочергових соціально-економічних проблем – найважливіший напрямок економічних реформ в Україні.

Завдяки програмі «Доступні кредити 5-7-9%» [31] у 2020 році вперше відсоткові ставки для бізнесу стали однознакові, тобто нижче 10%. У 2021 р. ця тенденція збереглася (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Банківські ставки за кредитами юридичних та фізичних осіб, %

Показник	2018	2019	2020	Вересень 2021	Зміна, +/-
Кредитні ставки в цілому	17,2	17,0	13,1	12,1	-5,1
в .т.ч суб'єкти господарювання	16,1	15,2	8,8	8,9	-7,2
домашні господарства	30,4	32,0	31,7	29,6	-0,8

Джерело: складено на основі даних НБУ [9].

Як бачимо, відсоткові ставки протягом трьох останніх років зменшилися на 7,2 % для бізнесу, а для домашніх господарств лише 0,8%. Це є позитивним

показником для зростання попиту на кредитування підприємницької діяльності. Поряд із тимчасовим пом'якшенням вимог до оцінювання кредитного ризику, зниження відсоткових ставок дозволить збільшити обсяги кредитування по мірі поступового виходу з карантину та сприяти відновленню ділової активності підприємців.

Динаміку процентних ставок за кредитами у розрізі розмірів суб'єктів господарювання протягом останніх років відображено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Процентні ставки за кредитами нефінансових корпорацій у розрізі розмірів суб'єктів господарювання за 2018-2021 рр.

Бізнес	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021р.	Зміна, 2021/2018, +/-
Великий	15,5	14,1	8,7	6,8	-8,7
Середній	17	17,5	12,5	9,7	-7,3
Малий	17,6	18,2	15,5	13,7	-3,9
Мікро	18,5	16,2	15,9	14,0	-4,5
інші	16,4	15,6	11,0	9,0	-7,4
Всього	16,1	15,2	10,3	x	-5,8

Джерело: складено на основі даних НБУ [9]

Дані таблиці свідчать про те, що програма «Доступні кредити 5-7-9%» насамперед торкнулася великого і середнього бізнесу». Для малого і мікробізнесу відсоткові ставки лишаються високими. Також дана програма не передбачає диференціації відсоткових ставок за строками, хоча в Україні спостерігається значна різниця між короткостроковими та довгостроковими ставками [31]. Як свідчать дані НБУ, це й стримує кредитування в довгостроковому сегменті.

Кредитування бізнесу стало можливим за таких умов: коротке кредитування під 7-8% річних у гривні та 2-3% іноземній валюті, довгострокове – під 10-11% річних у гривні та 3-4% в інвалюті. Розподіл корпоративного кредитного портфеля у розрізі валют свідчить про те, що головну позицію серед валют займає гривня – 55,1 %, у валюті – 44,9 % (табл. 2.3).

Процентні ставки за кредитами суб'єктів господарювання у розрізі валют в 2018-2021 рр.

Бізнес	2018 р.		2019 р.		2020 р.		2021 р.	
	національна	іноземна	національна	іноземна	національна	іноземна	національна	іноземна
Великий	17,7	5,2	17,2	4,4	9,3	4,4	7,5	3,3
Середній	18,2	7,5	19,0	7,1	13,7	5,7	10,4	4,7
Малий	19,5	7,2	20,0	6,8	16,6	6,9	14,3	6,1
Мікро	19,6	6,9	20,0	4,4	16,9	6,8	14,3	6,8
Всього	18,1	5,9	18,0	5,1	11,1	5,0	9,4	4,4

Джерело: складено на основі даних НБУ [9].

Програма «Доступні кредити 5-7-9%» має гарантійні інструменти з боку держави, що є зменшенням ризиків, які беруть на себе банки. Таким чином, кредити стали доступними тим позичальникам, які за інших обставин не були б кредитоспроможними. Водночас банки мають можливість вивільняти капітал через зменшення потреби у формуванні резервів під ризики і, завдяки цьому, надавати більше кредитів.

Отже, основою економічного розвитку країни є функціонування бізнесу на інноваційних основах. Зараз у практиці банків України виникають гострі проблеми прямого стимулювання реальної економіки і підтримки попиту на кредитні ресурси.

2.2. Аналіз кредитного портфеля банків України.

Кредитування є важливим видом діяльності банків, бо від результатів кредитування залежить фінансовий стан банку. Кредитний портфель – це сукупність усіх кредитів, наданих банком для одержання доходів. Обсяг кредитного портфеля оцінюється за збалансованою вартістю всіх кредитів банку [27]. Оцінка кредитного портфеля потрібна для мінімізації ризику дефолту за кредитами, а це може призвести до банкрутства.

За останні п'ять років гострою залишається проблема забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, у тому числі й банківського

кредитування. Банківські кредити, відповідно до класифікації НБУ, надані нефінансовим корпораціям, є найбільшою частиною кредитного портфеля банківської системи України. Протягом 2019-2020 рр. спостерігалось скорочення обсягів корпоративного кредитування.

Також можна констатувати, що сума працюючих в економіці України кредитів теж зменшилась. Якщо питома вага корпоративних кредитів в загальному кредитному портфелі у 2018 р. становила 81,3%, у 2019 р. – 78,2 %, у 2020 р. – 78,3 %, то у 2021 р. – 76,4 % (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Динаміка кредитного портфеля банківської системи України
в 2018-2020 рр.**

Показники	2018	2019	2020	Вересень 2021, %	Зміна 2021/2018		
					+/-	%	
Обсяги, млн грн							
Кредитний портфель в цілому, млрд. грн	1073,13	971,87	948,38	1017,65	-55,47		
в т.ч. суб'єкти господарювання	859,74	744,65	724,15	746,73	-113,01		
домашні господарства	201,10	212,52	206,47	240,35	+39,24		
Структура, %							
Кредитний портфель в цілому,%	100	100	100	100	x	x	
в т.ч. суб'єкти господарювання	81,3	78,2	78,3	76,4	-4,9	93,9	
домашні господарства	18,7	21,8	21,7	23,6	+4,9	1,26 рази	

Джерело: складено на основі даних НБУ [9].

На нашу думку, зменшення кількості кредитів юридичним особам пов'язано з тим, що банки уникають кредитування «проблемних» підприємств. Також зростання кредитних ризиків, пов'язаних із карантинними обмеженнями, змушує банків посилювати вимоги до позичальників, а це, в свою чергу, зменшує частку отриманих кредитів. Перешкодою для корпоративного кредитування є підприємства, що працюють в «тіні», так як надання кредитів передбачає всебічний аналіз балансових та фінансових показників. Таким чином, існування «тіньової» економіки є чинником, що перешкоджає розвитку корпоративного кредитування.

Найбільше знизилась кредитування добувної (-31%), переробної (-16%), будівництва (-18%), транспорт (-21%) [46]. Це є вагомим ризиком для економіки

країни, адже саме ці галузі створюють робочі місця. Доцільно буде розглянути кредитний портфель банків у розрізі видів економічної діяльності (табл. 2.5).

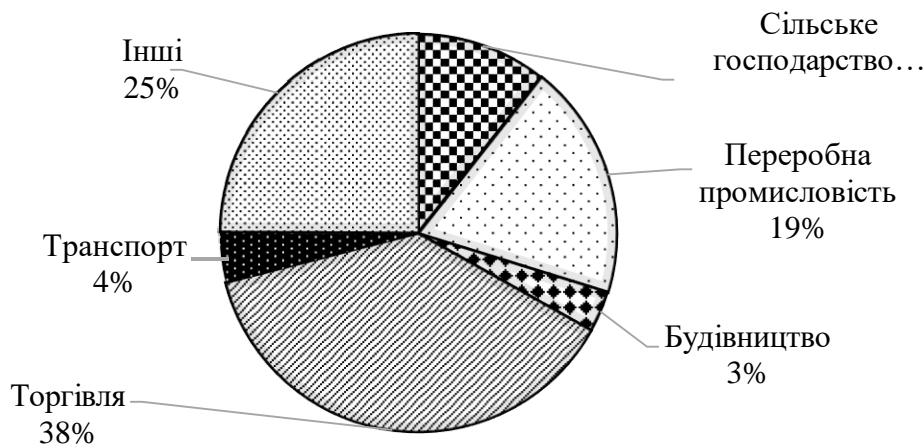
Таблиця 2.5.

Обсяги кредитів нефінансовим корпораціям за видами економічної діяльності станом на вересень 2021, млн грн

Види економічної діяльності	У тому числі за строками			Усього
	до 1 року	від 1 до 5 років	Більше 5 років	
Усього	405,41	249,13	92,17	746,72
Сільське господарство	38,19	37,10	4,06	79,36
Переробна промисловість	68,71	65,05	9,20	142,97
Будівництво	13,75	6,24	5,17	25,17
Торгівля	225,70	43,84	13,08	282,63
Транспорт	9,14	19,05	2,33	30,53
Інші	49,90	77,83	58,30	186,04

Джерело: побудовано за даними НБУ [9].

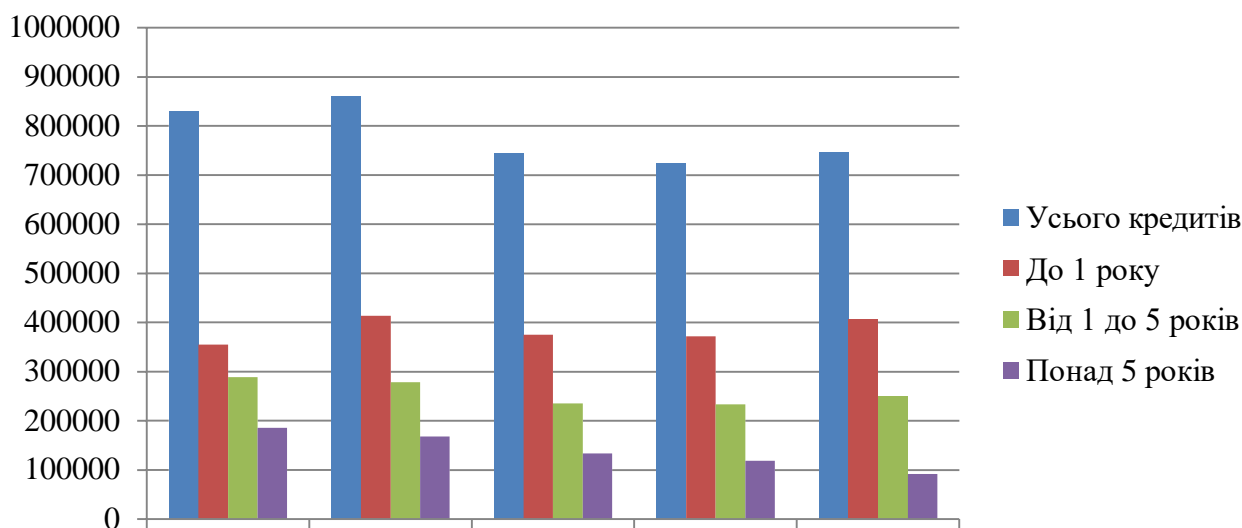
З рис. 2.1 випливає, що оптова та роздрібна торгівля займає найбільшу частку обсягів кредитування (37,9 %). Це зумовлено специфічною діяльністю торгівлі і як наслідок постійною потребою в обігових коштах.

Рис. 2.1. Структура за видами економічної діяльності станом на вересень 2021, %.

Джерело: побудовано за даними НБУ [9].

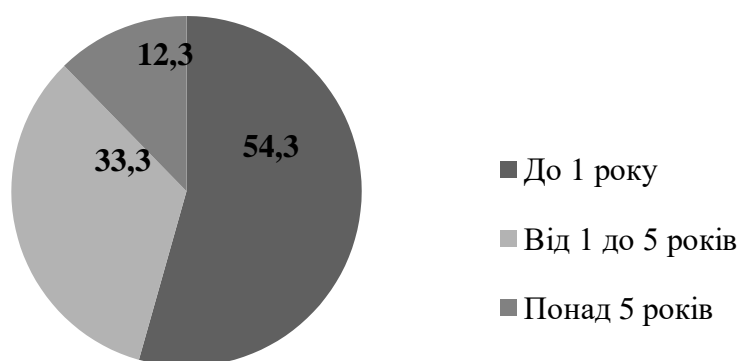
Розподіл корпоративних кредитів за строками свідчить про недоступність довгострокових ресурсів для більшості позичальників (рис. 2.2. – 2.3.).

Рис. 2.2. Комерційні кредити за строками погашення

Джерело: складено за даними НБУ[9].

Частка короткострокових до 1 року збільшилась, а довгострокових зменшилась. Відсоток короткострокових кредитів протягом 2018-2021 рр. збільшився від 42 до 54 %, середньострокових майже не змінився – від 34 до 33%, а відсоток довгострокових значно зменшився – з 22 до 12%.

Рис. 2.3. Кредити за строками станом на вересень 2021 р.

Джерело: складено на основі даних НБУ [9].

Отже, динаміка розміру кредитного портфеля є майже нейтральною протягом останніх п'яти років. Спостерігається скорочення частки кредитів для бізнесу й зростання кількості кредитів домашнім господарствам. За даними НБУ, обсяги непрацюючих кредитів зменшились, зокрема в державних банках, унаслідок списань. Тому скорочення валового кредитного портфеля банків відбувається за

рахунок погашення або списання непрацюючих кредитів. На тлі пандемії COVID-19, незважаючи на здешевлення кредитів, попит бізнесу і населення на кредити знизився. Це призвело до зменшення кредитного портфеля банків. Ключовою причиною цього є формування банками резервів та погіршення споживчих настроїв, а динаміка видачі нових кредитів є надто слабкою. Якщо економіка зростатиме в майбутньому, то якість кредитного портфеля поліпшуватиметься.

Висновки до розділу 2

Проаналізовано, що відсоткові ставки протягом трьох останніх років зменшилися на 7,2 % для бізнесу, а для домашніх господарств лише 0,8%, що є позитивним показником для зростання попиту на кредитування підприємницької діяльності. Завдяки програмі «Доступні кредити 5-7-9%» кредити стали доступними тим позичальникам, які за інших обставин не були б кредитоспроможними, перш за все це стосується великого і середнього бізнесу. Поряд із тимчасовим пом'якшенням вимог до оцінювання кредитного ризику, зниження відсоткових ставок дозволить збільшити обсяги кредитування по мірі поступового виходу з карантину та сприяти відновленню ділової активності підприємців.

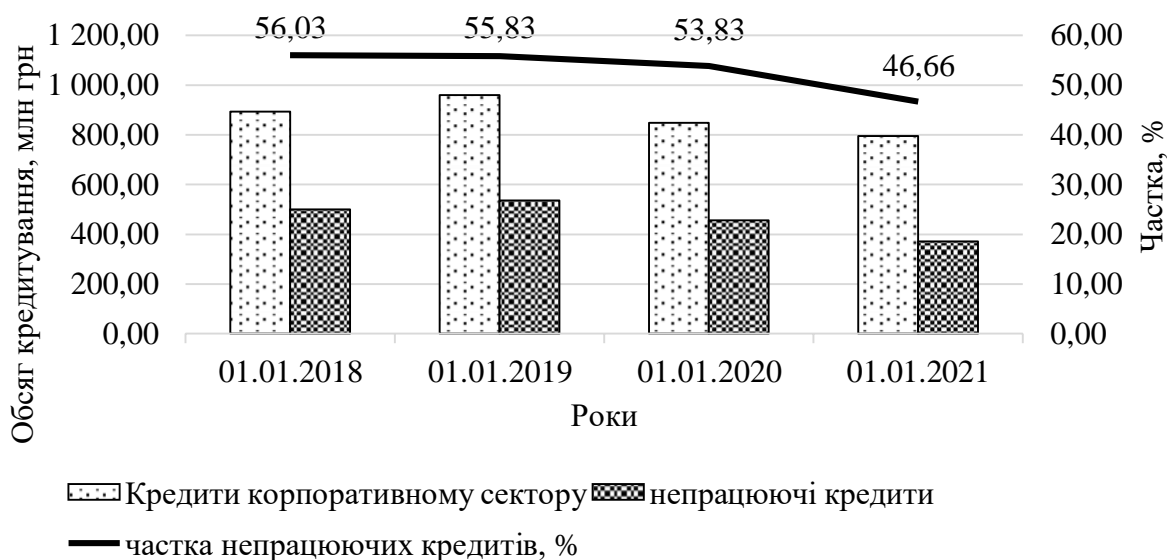
Встановлено, що кредитний портфель банківської системи України протягом останніх років зменшується. Відсутність диференціації відсоткових ставок за строками стримує кредитування на довготривалі терміни. Частка короткострокових кредитів переважає над довгостроковими, відсоток останніх зменшився з 22 до 12%. В цілому динаміка видачі нових кредитів є надто слабкою.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ БАНКІВ ІЗ СУБ'ЄКТАМИ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

3.1. Непрацюючі кредити та шляхи їх повернення

Проблемні активи негативно впливають на якість кредитних портфелів, знижують ефективність банківської діяльності, ускладнюють процес управління фінансовими потоками, знижують довіру вкладників та інвесторів до банківської системи, суттєво зменшують можливості фінансування реального сектору економіки країни. За даними НБУ, загалом у банківській системі залишається 393 млрд непрацюючих кредитів, основна частка яких припадає на державні банки – 51,95% або 288 млрд грн. [1].

Частка непрацюючих кредитів поступово скорочується. Аналіз кредитного портфеля комерційних банків щодо забезпечення повернення наданих кредитів свідчить про позитивні тенденції, а саме – частка проблемних кредитів у кредитному портфелі банків за 2020 р. у порівнянні з аналогічним показником 2017 р. скоротилася на 9 % і становила 46,66 %. Проте цей показник залишається достатньо високим (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Динаміка та структура заборгованості за кредитами, наданими банками за 2017 - 2020 рр., млрд грн

Джерело: складено на основі даних НБУ [9].

Велику роботу у 2020 р. проведено державними банками: за рік було списано 30,6 млрд у гривні та 3,1 млрд у доларовому еквіваленті. На даний час всі непрацюючі кредити визнані банками, їхнє покриття резервами зростає і становить близько 98%. Таким чином, ці кредити не впливають на прибутковість банків, але є тягарем для держбанків, у яких сконцентровано більше 70% таких кредитів (найбільше їх у Приватбанку -42%).

Однак цілком очевидно, що наявність у кредитному портфелі такої високої частки непрацюючих та сумнівних кредитів обумовлена, перш за все, високою ризиковістю кредитних операцій та низьким рівнем платоспроможності суб'єктів господарювання. Ще одна причина – кредитування пов'язаних осіб, які припинили обслуговувати кредити під час кризи. НБУ наголошує на інтенсивніше розчищення балансів завдяки продажу, списання, реструктуризації кредитів. Положення про визначення критеріїв для списання знецінених фінансових активів банків за рахунок оціночних резервів під очікував збитки затверджене постановою Правління Національного банку України від 13 квітня 2020р. [29]. Але від списаних кредитів економіці не легше.

Щодо діяльності безпосередньо банків з державною участю зі зниження проблемної заборгованості та управління якістю кредитного портфеля, то важливу роль в координації цього процесу відіграє Рада з фінансової стабільності, а саме її «Рекомендації (принципи) Ради з фінансової стабільності щодо роботи банків державного сектору з непрацюючими кредитами (NPLs)» [33].

Особлива увага приділена високій частці непрацюючих кредитів та значним кредитним ризикам у вітчизняних банках у «Стратегії макропруденційної політики». У документі йдеться про те, що висока частка непрацюючих кредитів є результатом накопичення проблем, пов'язаних з низькими стандартами оцінювання кредитоспроможності позичальників, недостатньо захищеними правами кредиторів, кредитуванням пов'язаних осіб [42].

Ще один метод роботи з непрацюючими кредитами – це продаж, що протягом 6 років робить Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО). За цей період через систему ProZorro Продажі продано прав вимог за кредитами на 13,1 млрд грн. Але продаж кредитів – це тиск на боржника. Результати роботи ФГВФО свідчать, що український бізнес, який не платить за кредитами держбанків, не любить, коли його кредити починають продавати. Але завдяки такій роботі обсяги повернень кредитів збільшилися на 22 % [19].

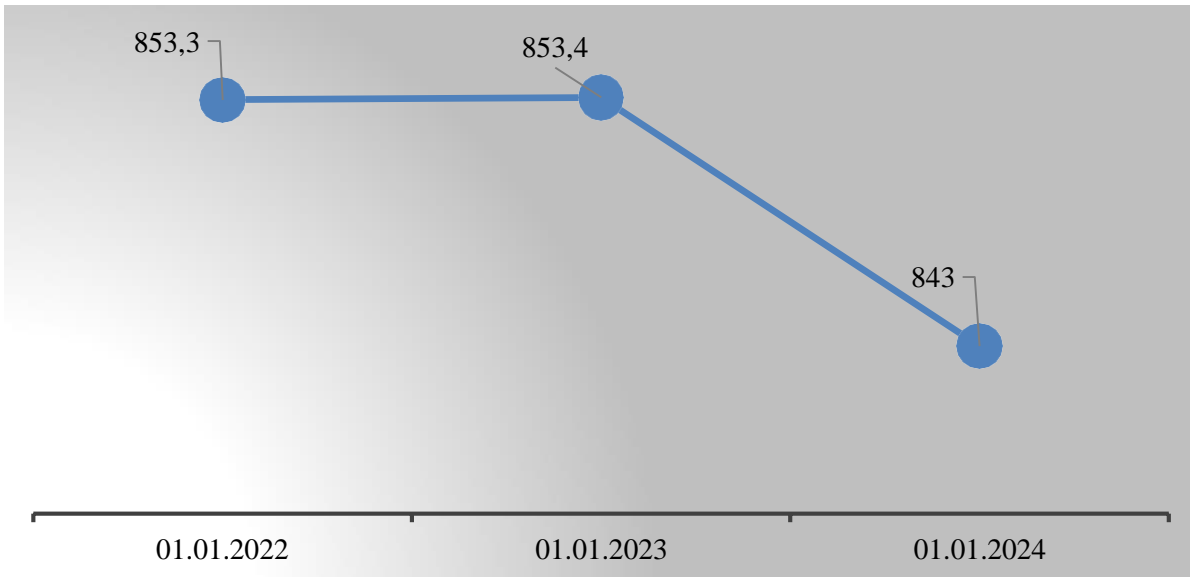
За даними НБУ, частка непрацюючих кредитів станом на 1 листопада 2021 р. знизилася до 32,7% у банках усіх груп. За повідомленням Укрінформ, з березня 2021 року Національний банк України почав щомісяця оприлюднювати статистичні дані про непрацюючі кредити, наданих підприємствам, за розміром суб'єкта господарювання та видами економічної діяльності [47].

Отже, саме удосконалення процесів взаємодії банків з підприємствами в процесі обслуговування кредитного боргу має стати одним із головних напрямків їхньої співпраці.

3.2. Прогнозні вектори розвитку кредитування суб'єктів господарювання в Україні

Сьогодні частіше беруть кредити, коли у бізнесу справи йдуть погано, а не в час розвитку. Є певні сподівання, що в майбутньому буде навпаки.

За допомогою інструментів економіко-математичного моделювання здійснимо прогнозування обсягів кредитування суб'єктів господарювання. Використовуючи вбудовану функцію EXCEL «ПРЕДСКАЗ» нами спрогнозовано розмір кредитного портфеля на найближчий рік до 01.01.2024 р. Для розрахунку використані дані за останніх 10 років. Дана модель прогнозу не враховує вплив інших чинників на обсяги кредитного портфеля, а показує лише загальні тенденції (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Прогноз кредитного портфеля нефінансових корпорацій на середньостроковий період., млрд грн

Джерело: власні розрахунки.

За даними наших розрахунків, в банківській системі України станом на початок 2022 р. обсяг кредитного портфеля нефінансових корпорацій становитиме 853,3 млрд. грн, станом на початок 2023 р. – 853,4 млрд грн, а станом на початок 2024 р. – 843 млрд грн. В цілому обсяг кредитування суб'єктів господарювання комерційними банками протягом прогнозованого періоду зменшуватиметься.

Найближчим часом, окрім програми «Доступні кредити 5-7-9%» нічого нового не передбачається. Станом на 4 жовтня 2021 р. за цією програмою надано кредитів на суму 54,8 млрд грн. Разом з тим, близько в 70% випадків відмовляють у наданні кредитів. Щоб рішення щодо надання кредиту ухвалювалося швидше, потрібно змінювати законодавство. За умови пом'якшення вимог з боку НБУ до позичальників і банків, кредитування може збільшитися.

Банки зберігають тенденцію у посиленні стандартів кредитування бізнесу через інфляційні ризики, загальноекономічні очікування. Для великих позичальників стали жорсткіші умови в частині розміру кредиту, а для малого і середнього – вимоги до застави.

Причинами зменшення споживчого кредитування є зменшення витрат на товари тривалого вжитку, зниження рівня платоспроможності споживачів та

купівля іноземної валюти. Таким чином, банки очікують подальше скорочення попиту на кредити як бізнесу, так і населення. На нашу думку, збалансованому зростанню обсягів кредитного портфеля сприятимуть виважені кредитні стандарти.

В огляді банківського сектору за листопад 2021 р. [20] йдеться про створення капіталу на покриття ризиків портфеля. З цією метою з 2022 р. запроваджуватимуться вимоги щодо покриття капіталом операційного ризику. НБУ продовжуватиме гармонізувати банківське регулювання за європейським законодавством.

Задля утримання ринкових позицій банкам потрібно приділяти велику увагу цільовому кредитуванню підприємств або галузей, які утрималися на ринку після кризи.

Щодо ставок, то можна очікувати на незначне зниження рівня відсоткових ставок за короткотерміновими кредитами. Потенціал здешевлення ресурсів майже вичерпано, але конкуренція спонукатиме банки здешевлювати позики. Тому банкам доведеться пристосовуватись до нових умов – роботи за нижчої процентної маржі.

заходів щодо довіри та відповідальності між сторонами кредитування. На підставі дослідження пропонуємо такі шляхи активізації та стимулювання розвитку кредитування бізнесу:

- 1) державне стимулювання розвитку кредитування;
- 2) удосконалення законодавства України;
- 3) управління ризиками, посилення страхування кредитів комплексного характеру;
- 4) проведення мікrokредитування бізнесу з дотриманням відповідних принципів кредитування;
- 5) здійснення;
- 6) розвиток державно-приватного партнерства в інноваційній сфері у пріоритетних галузях національного господарства;
- 7) запровадження державного страхування кредитів, спрямованих на

інноваційну діяльність;

8) здійснення контролю за використанням коштів та вилучення їх у разі нецільового використання.

На нашу думку, ці заходи сприятимуть покращенню використання кредитних коштів, забезпечать стабільність банківської системи.

Висновки до розділу 3

Дослідження напрямів оптимізації взаємодії банків із суб'єктами підприємництва в Україні дало підстави для наступних висновків:

Досліджено, що на даний час всі непрацюючі кредити покриті резервами. Тому вони не впливають на прибутковість банків, але є тягарем для держбанків, у яких сконцентровано більше 70% таких кредитів. Причиною наявності у кредитному портфелі високої частки непрацюючих та сумнівних кредитів є високою ризиковістю кредитних операцій та низький рівень платоспроможності суб'єктів господарювання. Удосконалення процесів взаємодії банків з підприємствами в процесі обслуговування кредитного боргу має стати одним із головних напрямків їхньої співпраці.

За допомогою інструментів економіко-математичного моделювання спрогнозовано обсяги кредитування суб'єктів господарювання. За даними наших розрахунків, в банківській системі України обсяг кредитування суб'єктів господарювання комерційними банками до 2024р. зменшуватиметься. Виважені кредитні стандарти повинні сприяти зростанню обсягів кредитного портфеля, а також його диверсифікації.

Запропоновано шляхи активізації та стимулювання розвитку кредитування бізнесу, а саме державне стимулювання розвитку кредитування; удосконалення законодавства України; управління ризиками, посилення страхування кредитів комплексного характеру; проведення мікрокредитування бізнесу з дотриманням відповідних принципів кредитування; здійснення заходів щодо довіри та відповідальності між сторонами кредитування; розвиток державно-приватного

партнерства в інноваційній сфері у пріоритетних галузях національного господарства; запровадження державного страхування кредитів, спрямованих на інноваційну діяльність; здійснення контролю за використанням коштів та вилучення їх у разі нецільового використання.

ВИСНОВКИ

1. Встановлено, що банківський кредит визначає цільове використання позичкових коштів з подальшим їх поверненням із нарахованими відсотками, передбаченими укладеним договором. З'ясовано, що кредитам притаманні високий ступінь ризику та мала дохідність у процесі обігу. Банківське кредитування – це потужне джерело фінансування підприємництва, яке забезпечує розвиток суспільства, вносить свій вклад у розвиток економіки держави. Тому завданням економічної політики має стати активізація банківського кредитування як важеля соціально-економічного розвитку України.

2. З'ясовано, що світові тенденції кредитування характеризуються значною підтримкою з боку держави. Уряди зарубіжних країн використовують такі інструменти державної підтримки: юридичні та консультаційні послуги, податкові пільги, пільгові кредити, кредитні гарантії. Ставки кредитних ресурсів для вітчизняного малого бізнесу є значно вищими, ніж у економічно розвинених країнах. Міжнародний досвід показує, що гарантійні фонди існують за участі держави, місцевих органів влади, банків. Також застосовується мікрострахування для захисту підприємців від ризиків неплатоспроможності.

3. Проаналізовано, що відсоткові ставки протягом трьох останніх років зменшилися на 7,2 % для бізнесу, а для домашніх господарств лише 0,8%, що є позитивним показником для зростання попиту на кредитування підприємницької діяльності. Завдяки програмі «Доступні кредити 5-7-9%» кредити стали доступними тим позичальникам, які за інших обставин не були б кредитоспроможними, перш за все це стосується великого і середнього бізнесу. Поряд із тимчасовим пом'якшенням вимог до оцінювання кредитного ризику, зниження відсоткових ставок дозволить збільшити обсяги кредитування по мірі поступового виходу з карантину та сприяти відновленню ділової активності підприємців.

4. Встановлено, що кредитний портфель банківської системи України протягом останніх років зменшується. Відсутність диференціації відсоткових

ставок за строками стримує кредитування на довготривалі терміни. Частка короткострокових кредитів переважає над довгостроковими, відсоток останніх зменшився з 22 до 12%. В цілому динаміка видачі нових кредитів є надто слабкою.

5. Досліджено, що на даний час всі непрацюючі кредити покриті резервами. Тому вони не впливають на прибутковість банків, але є тягарем для держбанків, у яких сконцентровано більше 70% таких кредитів. Причиною наявності у кредитному портфелі високої частки непрацюючих та сумнівних кредитів є високою ризиковістю кредитних операцій та низький рівень платоспроможності суб'єктів господарювання. Удосконалення процесів взаємодії банків з підприємствами в процесі обслуговування кредитного боргу має стати одним із головних напрямків їхньої співпраці.

6. Спрогнозовано обсяги кредитування суб'єктів господарювання. За даними наших розрахунків, в банківській системі України обсяг кредитування суб'єктів господарювання комерційними банками до 2024р. зменшуватиметься. Виважені кредитні стандарти повинні сприяти зростанню обсягів кредитного портфеля, а також його диверсифікації.

7. Запропоновано шляхи активізації та стимулювання розвитку кредитування бізнесу, а саме державне стимулювання розвитку кредитування; удосконалення законодавства України; управління ризиками, посилення страхування кредитів комплексного характеру; проведення мікрокредитування бізнесу з дотриманням відповідних принципів кредитування; здійснення заходів щодо довіри та відповідальності між сторонами кредитування; розвиток державно-приватного партнерства в інноваційній сфері у пріоритетних галузях національного господарства; запровадження державного страхування кредитів, спрямованих на інноваційну діяльність; здійснення контролю за використанням коштів та вилучення їх у разі нецільового використання.

Список використаних джерел

1. Банки скоротили частку проблемних кредитів до 35%. URL: <https://finclub.net/ua/news/banki-skorotili-chastku-problemnikh-kreditiv-do-35protsen.html>
2. Бержанір І. А. Банківське кредитування: сучасний стан та перспективи розвитку. *Modern Economics*. 2020. № 20 (2020). С. 26-30.
3. Большунов В. В., Рябушка Л. Б., Белова І. В. Аналіз проблем кредитування бізнесу в Україні. *Вісник Сумського державного університету*. Серія : Економіка. 2019. № 4. С. 62-72.
4. Бондарук Т. Г., Лукашук М. В. Особливості та перспективи банківського кредитування сільського господарства на сучасному етапі розвитку економіки України. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2020. № 3. С. 84-92.
5. Васюренко О., Подчесова В., Ляшенко В. Ефективність кредитування юридичних та фізичних осіб банками України: методологія аналізу стохастичних таблиць. *Вісник Національного банку України*. 2014. № 1. С.5-11.
6. Волкова Н. І., Віньгора Д. С. Проблемна кредитна заборгованість банків України: сучасний стан та напрями її подолання. *Modern Economics*. 2020. № 23. С. 37-43.
7. Волкова Н. І., Кульбіда В. А. Особливості банківського кредитування підприємств на сучасному етапі. *Фінанси, облік, банки*. 2019. № 1. С. 113-122.
8. Волкова Н. І., Свірідова К. Д. Аналіз проблем кредитування малого та середнього бізнесу в сучасних економічних умовах. *Фінанси, облік, банки*. 2017. №1 (22). С. 55-62.
9. Дані статистики фінансового сектора НБУ. *Офіційний сайт НБУ*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#2fs>(дата звернення 10.11.2020 р.).
10. Демківський А. В. Гроші та кредит. – Київ : Дакор, 2007. – 528 с.

11. Донець О. Б. Кредитування малого і середнього бізнесу : дис. .... кандидата екон. наук (доктора філософії) : 08.00.08 / Унів. держ. фіск. служби. Ірпінь, 2017. 259 с.
12. Звіт про фінансову стабільність НБУ https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2021-H1.pdf ст 18
13. Івасів Б. Сучасна інтерпретація поняття "електронні гроші" у контексті глобалізації фінансового ринку. *Вісник Тернопільського державного економічного університету*. 2006. Вип. 5-2. С. 134-136.
14. Конституція України // Відомості. Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. с. 141.
15. Кредитование малого и среднего бизнеса в Чехии. URL: <https://www.binio.ru/biznes-v-chehii/kreditovanie-malogo-i-srednego-biznesa-v-chehii> (дата звернення: 27.11.2021).
16. Майборода, В. Роль банківського сектора Німеччини у сприянні розвитку малих та середніх підприємств. *Вісник НБУ*. 2003. № 4. С. 54-61.
17. Мартиновський В. С., Бурага Л. С. Ефективність банківського кредитування малого та середнього бізнесу в Україні. *Економіка харчової промисловості*. 2016. Т. 8, Вип. 4. С. 67-73.
18. Момот Л., Скопич Ю. Проблеми довгострокового кредитування та шляхи їх вирішення. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. Серія : Економічні науки. 2015. Вип. 39 (1). С. 127-131.
19. Непрацюючі кредити (NPL) як баласт. URL: <https://forbes.ua/money/zamist-togo-shchob-probachati-bankam-nepratsyuyuchi-krediti-varto-ikh-prodati-yak-tse-zrobiti-10092021-2405>
20. Огляд банківського сектору, Листопад 2021 року. *Офіційний сайт НБУ*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2021-11.pdf?v=4
21. Панцир С., Когут А. Політика підтримки МСБ: доступ до фінансово-кредитних ресурсів. Київ, 2015. 17 с.

22. Підгурська В. Зарубіжний досвід кредитування бізнесу та напрями його адаптації до вітчизняних реалій. Студентські наукові читання: 2021. Матеріали конференції першого туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт Поліського національного університету, 23 листопада 2021 р. Житомир : Поліський національний університет. 2021. С. 80-83.

23. Підгурська В. Мельничук В. Діагностика ринку банківського кредитування бізнесу. Студентські наукові читання: 2020. Матеріали конференції першого туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт Поліського національного університету, 30 листопада 2020 р. Житомир : Поліський національний університет. 2020. С. 59-61.

24. Підгурська В., Мельничук В. Сучасний стан банківського кредитування бізнесу. Фінансове забезпечення економіки : матеріали науково-практичної студентської інтернет конференції Поліського національного університету 01 червня 2021 р. Житомир : Поліський національний університет, 2021. С. 47-48.

25. Підгурська В., Сус Л.В. Аналіз кредитного портфеля банків України. Матеріали X міжнародної науково-практичної конференції «Results of modern scientific research and developmen», 12-14 грудня 2021. Мадрид, Іспанія.

26. Погореленко Н. П. Кредитування малого та середнього бізнесу: аналіз діючих умов та підходи до підвищення ефективності його державної підтримки *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2021. Том 20 № 1(47). С. 218-233.

27. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: підручник / Л.О. Примостка. К.: КНЕУ, 2004. 468 с.

28. Про банки і банківську діяльність Закон України від 07.12.2000 № 2121- III. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 07.11.2021)

29. Про затвердження Положення про визначення критеріїв для списання знецінених фінансових активів банків України за рахунок оціночних резервів під очікувані кредитні збитки: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0049500-20#Text>

30. Про Національний банк України. Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/679-14/print1456778000730064> (дата звернення: 27.11.2021).

31. Програма «Доступні кредити 5-7-9%»: /ПРОГРАМА%20Доступні%20кредити%205-7-9_зміни%20липень_2020_approved_03.0.pdf.

32. Програму кредитів "5-7-9%" будуть переглядати у 2022 році – Економічна правда - <https://www.epravda.com.ua/news/2021/08/9/676714/>

33. Рекомендації (принципи) Ради з фінансової стабільності щодо роботи банків державного сектору з непрацюючими кредитами (NPLs) / *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=85642621>.

34. Романишин В. О., Уманців Г. В., Сясько І. В. Активізація кредитування суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №22. С. 70-77.

35. Росола У. В. Щока Н. В., Ярмолюк М. С. Кредитна політика та аналіз сучасного стану кредитного ринку України. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2018. № 1. С. 181-188.

36. Савлук М. І. Потужний союз, здатний обслуговувати інтереси банків:[про Асоціацію українських банків]. *Вісник Національного банку України*. 2010. Спецвипуск, присвячений 20-річчю Асоціації українських банків. С. 66.

37. Саранча О. М. Основні напрями взаємодії реального сектору економіки і банківської системи. *Причорноморські економічні студії*. 2021. Випуск 62. С. 137-141.

38. Сергєєва О. С., Тищенко М. О. Проблеми кредитної діяльності банківської системи України. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. № 3(08). С. 317-321.

39. Сич О. А., Волос І. І. Сучасний стан та умови кредитування малого та середнього бізнесу в Україні. *Молодий вчений*. 2018. № 2(1). С. 421-424.

40. Слобода Л., Дунас Н. Напрями вдосконалення роботи банків України з проблемними активами в посткризовий період. *Вісник Національного банку України*. 2011. № 4. С. 46–51.

41. Стороженко О. О. Гірченко Т. Д. Шейко О.П. Кредитні операції банків на сучасному етапі економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 52. С. 128-133

42. Стратегія макропруденційної політики. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=83019081>.

43. Стрілець В. Ю. Зарубіжний досвід кредитування малого та середнього бізнесу. *Бізнес-Інформ*. 2019. №3. С. 44-50.

44. Труш Є. І. Міжнародний досвід з кредитування малого підприємництва та його адаптація до особливостей національної економіки. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*. 2013. № 4. С. 104–107.

45. Умеров Р. Е. Використання зарубіжного досвіду інноваційного розвитку малого і середнього бізнесу в сучасних умовах Українського ринку. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 6. С. 96-105.

46. Фурман В. Чи стане 2020 роком кредитування економіки <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/03/10/657884/>

47. Частка непрацюючих кредитів у банках <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3360682-castka-nepracuucih-kreditiv-u-bankah-znizilasa-do-327-nbu.html/>.